

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	15
------------	----

1. BÖLÜM

PSİKOLOJİ BİLİMİ VE TARİHÇESİ / *Mustafa Doğan Karacoşkun*

Psikoloji Nedir?.....	21
Psikoloji Biliminde “Davranış” Sözcüğünün Anlamı.....	23
Psikoloji Neden Çağımızın En Popüler Bilim Dalları Arasındadır.....	24
Psikolojinin Diğer Bilim Alanlarıyla İlişkileri.....	24
Psikoloji Biliminin Pratik Yararları ve Kullanıldığı Yerler.....	25
Psikoloji Ekolleri.....	27
1. Yapısalcılık.....	27
2. İşlevselcilik.....	28
3. Davranışçılık.....	28
4. Psikanaliz.....	29
5. Gestalt Psikolojisi.....	30
6. Hümanistik-Varoluşçu Psikoloji.....	30
Psikoloji Biliminde Genellikle Kullanılan Bilimsel Yöntem ve Teknikler.....	31
Değerlendirme ve Sonuç.....	33

2. BÖLÜM

MODERN PSİKOLOJİDE DİNE YAKLAŞIMLAR

Mustafa Doğan Karacoşkun

Din Psikolojisi Tarihine Genel Bir Bakış.....	37
a. Öncü isimlerden James ve Din.....	39
b. Psikanalistler ve Din.....	40
Freud ve Din.....	40
Jung ve Din.....	44
Adler ve Din.....	46
Erikson ve Din.....	47
c. Dine Hümanistik-Varoluşçu Yaklaşımlar.....	48
Fromm ve Din.....	48
Maslow ve Din.....	52
Frankl ve Din.....	52
Allport ve Din.....	53
May ve Din.....	55
Değerlendirme ve Sonuç.....	55

3. BÖLÜM

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİMİ VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ

Mustafa Doğan Karacoşkun

Din, Psikoloji ve İnsan	61
İlahî ve İnsanî Din Anlayışları ve Tanımları	62
Din-Psikoloji İlişkisi	63
Din Psikolojisinin Tanımı ve Amacı	65
Din Psikolojisinin Önemi	66
Din Psikolojisinin Alanı ve Araştırma Konuları	67
1. Dinî İnanç	67
2. Dinî Davranış	67
3. Dinî Düşünce	67
4. Dinî Duygu	67
5. Dinî Tasavvur	68
6. Dinî İrade	68
7. İhtida-İrtidat	68
8. Tasavvufi Yaşantı	68
9. Gelişim Evreleri ve Dinî Yaşantı	68
10. Ruh Sağlığı ve Dinî İnanç	68
11. Anormal Dinî Davranışlar	68
12. Dinî Danışma ve Rehberlik	68
13. Dinî İletişim	68
Din Psikolojisinin Sınırları ve Parapsikoloji	69
Parapsikolojik Olaylar	70
1. Telestezi	70
2. Telepati	70
3. Ektoplazmi	70
4. Telekinezi	70
Türkiye’de Din Psikolojisi	71
Değerlendirme ve Sonuç	72

4. BÖLÜM

İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİNDE İNSAN PSİKOLOJİSİNE

YAKLAŞIMLAR / Mustafa Doğan Karacoşkun

1. Muhasibi’nin İnsan Psikolojisine İlişkin Görüşleri	77
2. Farabi’nin İnsan Psikolojisine İlişkin Görüşleri	79
a. Farabi’ye Göre Nefsin Güçleri	79
1. Beslenme Gücü (Kuvvet’ül-Ğaziye)	79
2. Duyum Gücü (Kuvvetü’l-Hassase)	80

3. Hayal Gücü (Kuvvetü'l-Mütehayyile)	80
4. Arzu Etme Gücü (Kuvvetü'n-Nüzuiyye).....	80
5. Konuşma Gücü (Kuvvetü'n-Nâtıka).....	80
b. Farabi'ye Göre İnsan Tipleri	80
1. Basit İnsan.....	80
2. Şaşkın İnsan	80
3. Ahmak İnsan.....	81
4. Erdemli İnsan	81
c. Farabi'ye Göre Rüyalar	81
3. İbn-i Sina'nın İnsan Psikolojisine İlişkin Görüşleri	81
a. Bilimsel Yöntem ve Çalışmaları	82
b. Duyuları Tasnifi.....	82
c. Nörobiyolojik Yaklaşım	83
d. Ruhsal Rahatsızlıklar (Teşhis ve Tedavi).....	83
e. Rüyalar	83
4. Gazâli'nin İnsan Psikolojisine İlişkin Psikolojik Görüşleri	83
a. Bilgi Kaynakları ve “Yakîni Bilgi”	84
b. Algının Dört Aşaması	84
c. Psikolojik Kavramlar ve Anlamları	85
d. Kişililiği Oluşturan Unsurlar (Davranışsal Sürecin İç Dinamikleri).....	85
5. İbni Rüşd'ün İnsan Psikolojisine İlişkin Görüşleri	86
a. Canlılığın İlk Güçleri ve Beş Duyu	87
b. Cüz'i İdrâk Güçleri ve Hareketin İlkesi Olarak İstek Gücü	87
1. Ortak Duyu Gücü.....	88
2. Tahayyül Gücü	88
3. Düşünme ve Ayırd Edebilme Gücü	88
4. Bellek Gücü	88
c. Nefsin Diğer Güçleri (uyku-uyanıklık, rüyalar v.b.)	88
d. Külli İdrak Gücü: Akıl	88
6. İbnü'l-Arabi'nin İnsan Psikolojisine İlişkin Görüşleri	89
a. İbnü'l-Arabi'de Sevgi Türleri	89
1. Heva	89
2. Hubb	89
3. Aşk	89
4. Vedd	90
b. İbnü'l-Arabi'de Kişilik Tipleri	90
7. İbn Hazm'ın İnsan Psikolojisine İlişkin Görüşleri	91
a. İbn Hazm'a Göre Aşk	91

b. İbn Hazm'a göre Sevgi Türleri.....	92
1. Tabii Sevgi.....	92
2. Ruhanî Sevgi.....	93
3. İlahî Sevgi.....	93
Değerlendirme ve Sonuç.....	93

5. BÖLÜM

GELİŞİM KURAMLARI VE DÖNEMLERİNE

GENEL BİR BAKIŞ / *Mustafa Doğan Karacoşkun*

Gelişme Kavramı ve Gelişim Kuramları.....	97
Süt Çağı.....	99
Oyun Çağı.....	99
Okul Çağı.....	99
Ergenlik Öncesi (Preadolescence).....	100
Ergenlik Çağı.....	100
Genç Yetişkinlik Çağı.....	101
Ortayaşlılık Çağı.....	101
Yaşlılık Çağı.....	101
Psikolojide Öne Çıkan Bazı Gelişim Kuramları.....	101
a. Erik Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı.....	102
1. Evre: Temel Güvene Karşı Güvensizlik.....	102
2. Evre: Özerkliğe Karşı Şüphe ve Utanç.....	102
3. Evre: Girişkenliğe Karşı Suçluluk.....	102
4. Evre: Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu.....	102
5. Evre: Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karışıklığı.....	102
6. Evre: Yakınlığa Karşı Yalnızlık.....	103
7. Evre: Üretkenliğe Karşı Durgunluk.....	103
8. Evre: Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk.....	103
b. Piaget'in Bilişsel (Zihinsel) Gelişim Kuramı.....	103
1. Duyu-Hareket Dönemi.....	104
2. İşlem Öncesi (Sezgisel Düşünme) Dönemi.....	104
3. Somut İşlemler Dönemi.....	105
4. Soyut İşlemler Dönemi.....	106
c. Kohlberg'in Ahlakî Gelişim Kuramı.....	107
1. Gelenek Öncesi Düzey.....	107
2. Geleneksel Düzey.....	107
3. Gelenek Ötesi Düzey.....	108
Değerlendirme ve Sonuç.....	108

6. BÖLÜM

DİNÎ GELİŞİM / *Ayşe Şule Yüksel*

Dinî Gelişim Kuramları.....	112
a. James Fowler'ın İnanç Gelişimi Kuramı.....	112
1. Temel / İlkse İnanç.....	113
2. Sezgisel / Yansıtma İnanç.....	113
3. Mitsel / Lafzî (Literal) İnanç.....	113
4. Sentetik / Geleneksel İnanç.....	113
5. Bireysel / Düşünmeye Dayalı İnanç.....	114
6. Birleşik İnanç.....	114
7. Evrensel İnanç.....	114
b. Ronald Goldman'ın Dinî Düşünce Gelişimi Kuramı.....	115
1. İşlem Öncesi Sezgisel Düşünce Dönemi.....	116
2. Birinci Geçiş Aşaması.....	116
3. Somut Düşünce Dönemi.....	116
4. İkinci Geçiş Aşaması.....	116
5. Soyut Düşünce Dönemi.....	116
c. Fritz Oser'ın Dinî Yargı Gelişimi Kuramı.....	117
1. Büsbütün Kararlılık Yönelimi.....	117
2. Karşılıklı İlişki Yönelimi.....	117
3. İrade Yönelimi.....	118
4. Özerklik ve Tanrısal Plan Yönelimi.....	118
5. Evrensel İletişim ve Dayanışma Yönelimi.....	118
Gelişim Evreleri ve Dinî Yaşantı.....	119
1. Bebeklik Dönemi ve Dinî Yaşantı.....	119
2. İlk Çocukluk Dönemi ve Dinî Yaşantı.....	119
3. Son Çocukluk Dönemi ve Dinî Yaşantı.....	120
4. İlk Ergenlik Dönemi ve Dinî Yaşantı.....	121
5. Son Ergenlik (Gençlik) Dönemi ve Dinî Yaşantı.....	122
6. Yetişkinlik Dönemi ve Dinî Yaşantı.....	123
7. Ortayaş Dönemi ve Dinî Yaşantı.....	123
8. Yaşlılık Dönemi ve Dinî Yaşantı.....	123
Değerlendirme ve Sonuç.....	124

7. BÖLÜM

DİNÎ İNANÇ / *Mustafa Doğan Karacoşkun*

İnanç Kavramı.....	129
Dinî İnanç.....	130

Dinî İnancın Oluşum ve Gelişimi	131
Dinî Şüphe	133
Dinî Şüphe Türleri	134
Değerlendirme ve Sonuç	135

8. BÖLÜM

DİNİ DAVRANIŞLAR VE İNANÇLA İLİŞKİSİ

Sema Yılmaz - Mustafa Doğan Karacoşkun

Davranış Kavramı	139
Dinî Davranış	140
Sosyopsikolojik Açıdan Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisi	141
a. Namaz Kılma	143
b. Oruç Tutma	144
c. İçki İçmeme	144
d. Kumar Oynamama	145
e. Zina Yapmama	145
f. Kuran'ı Okuma ve Anlama	145
g. Başa Gelen Felaketlere Sabretme	146
Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisi Üzerine Çözümlemeler	146
Ku'ran Bağlamında İnsanın Psikolojik Yaşantı ve Davranışları	148
a. Kur'an Bağlamında İnsanın Olumsuz Yönelim ve Davranışları	149
Ölümsüz Olma Arzusu	156
Aceleci Olmak	157
Mala Düşkün ve Cimri Olmak	158
Bencilik	159
Kıskançlık	159
Kibirlik	160
Gıybet Etmek (Dedikoduculuk)	160
İkiyüzlülük	161
Bazı Korku ve Kaygılar	161
Öfke ve Kızgınlık	164
b. Kur'an Bağlamında İnsanın Olumlu Davranışları	165
İbadet	165
Şükür	168
Zikir	168
İyilik ve Yardım	169
Tevbe	169
Değerlendirme ve Sonuç	170

9. BÖLÜM

RUH SAĞLIĞI VE DİN / Ümit Horozcu

Dindarlık ve Maneviyat (Spirituality).....	177
Dua.....	178
Meditasyon.....	178
İbadethaneye Devam.....	178
Kutsal Metin Okuma.....	178
Dinî Teslimiyet.....	178
İç Güdümlü ve Dış Güdümlü Dindarlık.....	179
Olumlu Tanrı İmajı.....	179
Ruh Sağlığı.....	179
Mutluluk ve Mutsuzluk.....	180
Depresyon.....	180
Sosyalleşme-İzolasyon.....	180
Stres ve Stres Yönetimi.....	180
İntihar.....	180
Ölüm Kaygısı.....	180
Anksiyete.....	180
Dindarlık ve Ruh Sağlığı Araştırmaları.....	181
Dindarlık ve Maneviyatın Ruh Sağlığıyla Olumsuz İlişkisi.....	186
Dindarlık ve Maneviyat Sağlığı Nasıl Olumsuz Etkiler?.....	187
Değerlendirme ve Sonuç.....	189

10. BÖLÜM

DİNİ KİŞİLİK / Mustafa Doğan Karacoşkun

Psikolojide Kişilik ve İlgili Kavramlar.....	193
Kişilik Kuramları.....	195
Dinî Kişilik.....	198
Kur'an Bağlamında Dinî Kişilik Tipleri.....	199
a. İnanç Ekseninde Farklılaşan Kişilik Tipleri.....	199
1. Mümin Kişilik Özellikleri.....	199
a. İnançla İlintili Kimlik.....	199
b. İbadetlerle İlintili Kimlik.....	199
c. Sosyal İlişkilerle İlintili Kimlik.....	199
d. Aile İlişkileriyle İlintili Kimlik.....	200
e. Yaratılış / Tabiatla İlintili Kimlik.....	200
f. Tepkisellik ve Duygusallıkla İlintili Kimlik.....	200
g. Akılsal ve Bilgisel Kimlik.....	200

h. İş ve Meslek Hayatıyla İlintili Kimlik	200
i. Bedensel Kimlik	200
2. Kâfir Kişilik Özellikleri	201
a. İnançla İlintili Kimlik	202
b. İbadetlerle İlintili Kimlik	202
c. Sosyal İlişkilerle İlintili Kimlik	202
d. Aile İlişkileriyle İlintili Kimlik	202
e. Yaratılış / Tabiatla İlintili Kimlik	202
f. Tepkisellik ve Duygusallıkla İlintili Kimlik	203
g. Akılsal ve Bilgisel Kimlik	203
3. Münâfık Kişilik Özellikleri	203
b. Tutum ve Davranışlar Ekseninde Farklılaşan Kişilik Tipleri	205
1. Muhsin Kişilik Özellikleri	205
2. Zalim Kişilik Özellikleri	207
a. Şirk ve İnkâr Zulumu	208
b. Sosyal Zulum	208
c. Bireysel Zulum	209
Değerlendirme ve Sonuç	209

11. BÖLÜM

DİNÎ TECRÜBE / *Bilal Sambur*

Dinî Tecrübe ve Dinî Tecrübe Kavramları	215
Dinî Tecrübenin Gerçekleşme Süreçleri ve Etkileri	216
Dinî Tecrübenin Nitelikleri ve Önemi	218
Bir Gerçeklik Olarak Dinî Tecrübe	221
Dinî Tecrübenin Çeşitleri	223
Değerlendirme ve Sonuç	223

12. BÖLÜM

TASAVVUF PSİKOLOJİSİ

Ayşe Şule Yüksel - Mustafa Doğan Karacoşkun

Mistisizm ve Tasavvuf	227
Din Psikolojisi ve Tasavvuf	228
Tasavvuf Psikolojisinin Önemi	232
Tasavvuf ve Kişilik	234
Tasavvufta Nefsin Mertebeleri	237
1. Nefs-i Emmâre	237
2. Nefs-i Levvâme	238

3. Nefs-i Mülhime	238
4. Nefs-i Mutmainne	238
5. Nefs-i Râziye	238
6. Nefs-i Marziye	238
7. Nefs-i Kamile	239
Tasavvufta Manevi Gelişim Evreleri	240
1. Tevbe Evresi	240
2. Verâ Evresi	240
3. Zühd Evresi	240
4. Fakr Evresi	240
5. Sabır Evresi	240
6. Tevekkül Evresi	240
7. Rıza Evresi	241
Tasavvufi Yaşantının Psikolojik Karakteristikleri	241
Değerlendirme ve Sonuç	243
YARARLANILAN KAYNAKLAR	247
EKLER	257
DİZİN	295
YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ	301

ÖNSÖZ

Din ile psikoloji, muhatabı doğrudan insan olan iki ayrı alandır. Din, insanın kutsal yönelimleri ve kutsalla olan ilişkisi bağlamında yaşanır ve ilahî boyutuyla insanı kuşatarak tüm benliğinde etkide bulunur. Bu etkinin doğal bir sonucu olarak yaşanan dinî hayat, insanın duygu, düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Bu yönüyle dinin bireysel yaşantıdaki etkisi, işlevsel bir nitelik arz eder. Aynı şekilde sosyal hayatın pek çok noktasında da, bu etki görülebilir. Öyle ki, kimi insanların dine inanma veya dinî reddetme şeklindeki güçlü tutumları, onların bireysel ve sosyal davranışlarının belirlenmesinde merkezî rol oynayabilmektedir.

19. yüzyılın sonlarında bağımsız bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkan psikoloji, özünde ve bir bilim olması hasebiyle, genel bilimsel kurallara tabi bir alandır. Bu çerçevede en belirgin özelliği, normatif (kural koyucu) ve öznel değil, nesnel ve tarafsız olup, bilimsel yöntemlerle tespit ve yorumlara dayanmasıdır. Nitekim bilimin tüm alanlarında olduğu gibi, psikolojinin de ortaya koyduğu tespitler, yeni araştırmalarla yanlışlanabilir. Bu nedenle sağlam kanıtlara dayanan, ciddi bilimsel yöntemlerle ulaşılmış tespitler, psikoloji alanında yer bulabilmiştir. Böyleyken, bir inanç alanı olan ve normatif bir özelliğe sahip olan din ile psikoloji arasında ne tür bir ilişkiden söz edilebilir? Bu ilişkinin zemini ve buluşma noktası -her iki alanın muhatabı doğrudan insan olsa da- bir çatışma ve soruna yol açmaz mı?

Tam bu noktada zihinlerde oluşabilecek bu tür soruların cevaplanmasına bir yol açabilmek açısından bir iki hususu okuyucuların dikkatine sunmak yararlı olacaktır. Birincisi, din psikolojisi bilim dalı, her ne kadar genellikle İlahiyat Fakültelerinde okutulan bir ders olsa da, temel İlahiyat alanlarından biri değil, onların bir tamamlayıcısı durumundadır. Din psikolojisi, Genel Psikoloji'nin bir alt alanı olarak çalışmalarını yürütür. Bu bağlamda psikolojinin bir alt dalı olarak, dinî inancın veya dinî hayatın değerlendirilmesi veya desteklenmesi değil, insanın yaşadığı haliyle dinî duygu, dinî inanç, dinî düşünce ve dinî davranışlarının nasıl yaşandığını, insanın kişilik, bilinç, irade ve diğer tüm davranışlarının oluşum ve gelişiminde ne tür etkilerde bulunduğunu tespit ederek incelemelerde bulunur. Bu nedenle din psikolojisinin muhatabı, dinin kendisi değil, bireyin bizzat kendisidir. Yani

o, doğrudan dinin temel kaynaklarındaki inanılması ve yaşanılması istenen “ilahî din”i değil, “insanî din”i araştırır. Bu din, temel dinî yaklaşımlar açısından bakıldığında doğru veya yanlış olabilir. Bu husus, taraf olmama ve nesnel olma ilkeleri gereğince din psikolojisinin alanı dışında kalır.

Diğer bir konu da, böyle bir ilişkinin bir çatışmaya yol açıp açmayacağıdır. Hiç şüphesiz her bir alan diğerinin sahasına taşmadığı sürece bir çatışma imkânı yoktur. Bu anlamda özellikle bir bilim olma iddiasındaki psikoloji, bir inanç alanı olan dinin özel alanına girerek normatif yaklaşımlarda bulunamaz. Çünkü psikolojinin zorunlu muhatabı din değil, dine inanan veya inanmayan insanlardır. O halde onların inanma yahut inanmama veya farklı şekillerde inanç ve davranışlar içinde olma yönelimlerini yargılama ve yadırgama, nesnellik anlayışına uymayacaktır. Bu durumda belki en çok akla gelebilecek soru, daha önce belirttiğimiz gibi, psikolojinin muhatabının doğrudan dinin kendisi değil, bireyde gözlemlenen dinî yaşantı olması nedeniyle, dinin temel ve tabiri caizse ikinci el kaynaklarının din psikolojisi araştırmalarında yer bulup bulamayacağıdır. Gerçekten dinî kaynakları din psikolojisi araştırmalarında incelemek bilimsel bir tutumla çelişir mi?

Bu sorunun cevabını, bilimsel çizgiyi ve psikolojinin ilkesel yapısını dikkate aldığımızda hiç zorlanmadan verebileceğimize inanıyoruz. Eğer dinin yazılı kaynakları, dindar, agnostik yahut ateist inanç sahibi insanların, tutum ve davranışlarında bir şekilde etkili oluyorsa, varlık sebebi davranışların gerisindeki nedenleri görmek olan psikolojinin bir alt dalı olan din psikolojisi için kaçınılmaz çalışma konularıdır. Aksi halde özellikle dindar veya bir şekilde dine inanan kimselerde gözlemlenen dinî davranışların, nereden ve ne şekilde etkilenip şekillendiğini, bireysel ve sosyal hayatı için olumlu veya olumsuz olarak nitelenebilen sonuçlarını anlama çabamız eksik olacaktır. Bu nedenledir ki, kitabımızda ülkemizde yazılmış “*Din Psikolojisi*” kitapları arasında pek rastlanılmayan bir husus olarak İslam dininin temel ve ikinci el kaynaklarındaki insan psikolojisine ilişkin ve insanın inanma sürecini anlamaya dönük kimi konuların psikolojik yönlerine de yer verilmiştir. Bunu yapmaktaki amacımız, Din Psikolojisi alanının dışına çıkmadan, savunmacı veya reddedici olmadan, betimsel bir analizle salt tespitlerde bulunmaktır. Kaynakların salt İslam dinî merkezli olması ve örneklerin o bağlamda şekillenmesi ise, Batıdaki Din Psikolojisi çalışmalarının içerik ve çerçevesine uyan bir durum olarak gözükmektedir. Çünkü Batıdaki çalışmalarda doğal olarak Yahudi-Hıristiyan dinlerinin inanç ve davranış örnekleri (örn. suçluluk duygusu, çeşitli dinî tören ve

ayinler, cumartesi yasağı vb.) çalışmalarda yer alırken, tamamına yakınının Müslüman olduğu ülkemizde de İslam dininin inanç ve davranış konuları üzerinde ağırlıklı olarak durulması, bir farklılık yahut çelişki değil, olsa olsa aynı çerçevede insanları tanıma ve anlama çabasının ürünü olabilir. Kanaatimizce konuların bu bağlamda daha geniş bir şekilde ele alınmaları, “*İslam Din Psikolojisi*” veya “*İslam Psikolojisi*” diye isimlendirilen alanla aynı olmayıp, tümüyle genel Din Psikolojisi bilimi kapsamındadır. Nitekim iyi bir Din Psikolojisi uzmanı, araştırma sahasındaki insanların anlam dünyalarını tanıyabildiği oranda sağlıklı araştırmalar ve doğru çözümler yapabilir.

Kitabımız bir ders kitabı olarak planlanarak düzenlenmiş, dil, üslup, içerik ve şekil oluşturulurken bu yön sürekli göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede diğer bazı Din Psikolojisi ders kitaplarında yer almayan veya az yer verilen bazı konulara da, yukarıda belirtildiği gibi daha geniş yer verilmiştir. Özellikle ülkemizde İlahiyat Fakültesi öğrencileri tarafından hâlâ Din Psikolojisi’nin önemini yeterince anlaşılıp, hak ettiği ilgiyi göremediği ortadadır. Bu nedenle Din Psikolojisi alanını öğrencilere sevdirmek ve onların ilgilerini çekebilmek noktası da dikkate alınarak, bazı konu, örnek ve alıntılara ağırlık verilmiştir. Bu yapılırken hiçbir şekilde Din Psikolojisi bilim dalının ilke ve esasları dışına çıkılmamıştır. Konuların, olabildiğince yalın, anlaşılır ve sıkıcı olmayan bir dille anlatılmasına özen gösterilmiş, ayrıca neredeyse her bir konu şema ve tablolarla desteklenmiştir. Bu yönüyle kitabımız, alana ilgi duyan her okuyucu için de bir başlangıç kitabı olarak önemli bir başvuru kaynağı olacak niteliktedir. Ama her çalışma gibi, bu çalışmanın da eksikleri ve kusurları olabilecektir. Bu noktada, iyi niyetli ve yapıcı eleştirilere açık olduğumuzu belirtmeliyim.

Elinizdeki esere pek çok kimsenin katkısı olmuştur. Kitabın ilk teşvik ve yönlendirmesi çok kıymetli hocam Şinasi Gündüz tarafından olmuştur. Kendisine içten teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın son aşamasında yazdıkları bölümler ve düzenlemeleriyle esere önemli katkılar sağlayan çok değerli meslektaşlarım Prof. Dr. Bilal Sambur, Yrd. Doç. Dr. Ümit Horozcu, Yrd. Doç. Dr. Sema Yılmaz ve doktora öğrencimiz Ayşe Şule Yüksel, eksikliklerin asgariye indirilmesinde ve kitabın mevcut şeklini almasında ciddi katkılar sağlamışlardır. Özellikle Sema Yılmaz ve Ayşe Şule Yüksel’in “Ekler” başlığı altında hazırladıkları ülkemizdeki Din Psikolojisi alanındaki bazı çalışmalardan oluşan derli-toplu verilmiş başvuru kaynakları, öğrencilerimiz ve alana ilgi duyanlar için oldukça yararlı olacaktır

inancındayım. Hepsine ayrı ayrı Editör olarak teşekkür etmeliyim. Diğer yandan kitabı baştan sona okuyarak düzeltmeler yapan ve öneriler sunan kıymetli eşim Şehri Karacoşkun'a teşekkür ediyorum. Ayrıca mesai arkadaşlarım Öğr. Gör. Mehmet Karakuş ve Arş. Gör. İclal Şeker'e de kitabın metin düzeltmelerine sundukları katkılar için teşekkür etmeliyim. Ortaya koyabildiğim bütün akademik ürünlerde, bana emek vererek bugünlere ulaşmamda en büyük katkı sahibi olan kıymetli annem ve rahmetli babamı da minnet ve şükranla yâd ediyorum. Ayrıca kitabın hazırlanıp basılması için teklif getiren Prof. Dr. Eyüp Baş ve basımını üstlenen Grafiker Yayınlarına da teşekkürlerimi sunuyorum.

Editör

Prof. Dr. Mustafa Doğan Karacoşkun